

SŁAWOMIR PAWŁOWSKI SAC

EKUMENICZNE WYJAŚNIENIE *CREDO*

PRACE KOMISJI „WIARA I USTRÓJ”
ŚWIATOWEJ RADY KOŚCIOŁÓW

W sierpniu 1990 r. w Dunblane, miasteczku położonym nieco na północ od Edynburga w Szkocji, Komisja „Wiara i Ustrój” Światowej Rady Kościołów zatwierdziła i zleciła publikację dokumentu pt. *Wyznawać jedną wiarę. Ekumeniczna wykładnia wiary apostołskiej wyrażonej w Credo Nicejsko-Konstantynopolitańskim (381)*¹ Stanowi on, jak dotąd, najobszerniejszy dokument tej Komisji. Dokument jest owocem wielu lat studiów, a jednocześnie otwarciem dla ekumenii wielce obiecującego etapu.

I. „PREHISTORIA” EKUMENICZNEGO STUDIUM O WIERZE APOSTOLSKIEJ (1888-1978)²

Jedna z pierwszych w epoce współczesnej prób dania wyrazu wspólnej wierze sięga XIX wieku. Tak zwana Konferencja w Lambeth, która gromadzi biskupów z wszystkich prowincji Wspólnoty Kościołów Anglikańskich, na

Dr Sławomir PAWŁOWSKI SAC – adiunkt Katedry Teologii Ekumenicznej w Instytucie Ekumenicznym KUL; adres do korespondencji: ul. Bohaterów Monte Cassino 16a, PL 20-808 Lublin; e-mail: pawlow@kul.lublin.pl

¹ *Confessing the One Faith. An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as it is confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381)*. Geneva 1991.

² „Prehistorię”, a także historię ekumenicznego studium na temat wiary apostołskiej opisano w następujących publikacjach: H. P a p r o c k i. *Posiedzenie plenarne Komisji „Wiara i Ustrój” Światowej Rady Kościołów*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1:1983 nr 1 s. 18-21; H.-G. L i n k. *Ku wyrażaniu wspólnej wiary. Uwagi na temat studium Komisji „Wiara i Ustrój” poświęconego wierze apostołskiej dziś*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 3:1985 nr 2 s. 19-30; G. G a s s m a n n. *Wyznawać jedną wiarę. O dokumencie studyjnym Komisji „Wiara i Ustrój”*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 6:1988 nr 3 s. 92-95; G. L i m o u r i s. *Histoire de l'étude sur la foi apostolique aujourd'hui*. W: *Confesser la foi commune*. Paris 1993 s. 117-122.

swym trzecim posiedzeniu w 1888 r. przyjęła tzw. Cztery filary z Lambeth (*Lambeth-Quadrilateral*) jako wspólną podstawę doktrynalną Kościoła anglikańskiego. Filary te stanowią:

1. Uznanie Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu;
2. *Credo* Nicejskie i Apostolskie jako wyznania wiary starożytnego Kościoła;
3. Dwa sakramenty ustanowione przez Chrystusa, tj. chrzest i Eucharystia;
4. Historyczny episkopat.

Można tu dostrzec kombinację elementów typowo prawosławnych (wyznanie wiary starożytnego Kościoła), katolickich (sakramenty) i protestanckich (Pismo)³

W porządku dnia I Światowej Konferencji „Wiary i Ustroju”, która miała miejsce w Lozannie w 1927 r., figuruje już temat: „Wspólne wyznanie wiary Kościoła” (sekcja IV). Podjęto próbę znalezienia wspólnej bazy doktrynalnej dla wszystkich reprezentowanych tam Kościołów. Krótki raport końcowy sekcji IV mówi o

[...] wspólnej chrześcijańskiej wierze, która jest przepowiadana w Piśmie Świętym, poświadczona i strzeżona w Wyznaniu Ekumenicznym, zazwyczaj nazywanym Nicejskim, i w Wyznaniu Apostolskim⁴

Wydane przez II Światową Konferencję „Wiary i Ustroju” w Edynburgu w 1937 r. oświadczenie o zasadniczej jedności w wierze zawiera następujące elementy:

1. Zaakceptowanie jako najwyższej normy wiary Objawienia Boga zawartego w Piśmie Świętym i wypełnionego w Jezusie Chrystusie;
2. Uznanie Apostolskiego i tzw. Nicejskiego Wyznania Wiary za świadectwo i strażnika tej wiary, która się ciągle weryfikuje w duchowym doświadczeniu Kościoła i jego członków;
3. Potwierdzenie, że przewodnictwo Ducha Świętego nie zakończyło się w momencie ustalenia kanonu biblijnego lub też sformułowania przytoczonych wyznań wiary, a podtrzymywana z pomocą Bożą świadomość obecności Chrystusa Żyjącego (w Kościele prawosławnym określana mianem „świętej tradycji”) w ciągu stuleci istniała i ciągle istnieje w Kościele.

³ Link, jw. s. 21; Limouris, jw. s. 117; Gassmann, jw. s. 93.

⁴ Link, jw. s. 21.

Oświadczenie z Edynburga precyzuje, że starożytne wyznania wiary są raczej świętymi symbolami i świadectwami wiary chrześcijańskiej niż normami prawnymi. Używając słów jednego z Kościołów, który nie czuje się związany żadnym wyznaniem wiary, uczestnicy konferencji stwierdzają: „[...] jesteśmy przekonani, że Bóg ujawni jeszcze więcej światła ze swego świętego słowa temu Kościołowi, który wykaże się pokorą i cierpliwością”⁵

Jedyną sformułowaną podstawą teologiczną, możliwą do przyjęcia przez ponad 300 Kościołów członkowskich Światowej Rady Kościołów (ŚRK) jest jej tzw. baza doktrynalna (dogmatyczna). Przyjęta w pierwotnej formie podczas założycielskiego I Zgromadzenia Ogólnego ŚRK w Amsterdamie w 1948 r., w zmienionej formie, obowiązującej od III Zgromadzenia Ogólnego w New Delhi w 1961 r., brzmi:

Światowa Rada Kościołów jest społecznością Kościołów, które – zgodnie z Pismem Świętym – wyznają, iż Pan Jezus Chrystus jest Bogiem i Zbawicielem, i dlatego dążą wspólnie do wypełnienia tego, do czego są powołane, ku chwale Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego.

Centralne znaczenie ma tutaj wyznanie, że „Jezus Chrystus jest Bogiem i Zbawicielem” Sformułowaniem tym posługiwano się już podczas tworzenia Chrześcijańskiego Związku Młodych Mężczyzn (YMCA) w 1855 r. w Paryżu. Widzimy w nim tradycyjną, protestancką koncentrację na chrystologii, a także teologiczne zakorzenienie ruchu ekumenicznego w dziewiętnastowiecznej tradycji dobrowolnych stowarzyszeń ewangelickich. Z prawdziwą tradycją reformacyjną jest zgodne także nawiązanie do Pisma. *Trynitarna konkluzja doksologiczna*, dodana w 1961 r., może być uważana za „podarunek” tradycji prawosławnej dla ruchu ekumenicznego⁶

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku Komisja „Wiara i Ustrój” kontynuowała pracę nad trzema różnymi tematami, tak aby poszerzyć fundament wspólnej wiary.

1. Od 1964 do 1971 r. odbyły się cztery nieformalne spotkania (Aarhus, Bristol, Genewa, Addis-Adeba) między przedstawicielami Kościołów prawosławnych i przedchalcedońskich, których zadaniem było przewycięzenie, na ile to możliwe, podziału trwającego od IV Soboru Ekumenicznego w Chalcedonie (451 r.). Opublikowane potem wyniki tych spotkań⁷ wskazują, że było możliwe osiągnięcie zadziwiająco szerokiej zgody.

⁵ Tamże s. 26.

⁶ Tamże s. 22.

⁷ *Does Chalcedon Divide or Unite? Towards Convergence in Orthodox Christology*. Red. P. Gregorios, W.H. Lazareth, N.A. Nissiotis. Geneva 1981.

2. W 1967 r., po wstępnych pracach teologicznych, trwających ponad czterdzieści lat (!), w nową fazę weszły ekumeniczne rozmowy na temat chrztu, Eucharystii i urzędu duchownego. Pierwszą czynnością było zarejestrowanie w formie deklaracji wszystkich wspólnych uzgodnień, które do tego momentu osiągnięto. Fakt, że deklaracje te przygotowano i zaaprobowano z udziałem teologów rzymskokatolickich, którzy współpracują z Komisją od 1968 r., nadało im specjalne znaczenie. Po następnych piętnastu latach pracy proces ten osiągnął tymczasową konkluzję w Limie dnia 12 stycznia 1982 r., kiedy to jednomyślnie przyjęto deklaracje konwergencji w sprawie *Chrztu, Eucharystii i Urzędu duchownego*.

3. Od 1971 do 1978 r., czyli od spotkania w Leuven (Belgia) do konferencji w Bangalore (Indie), Komisja „Wiara i Ustrój” pracowała nad projektem *Zdać sprawę z nadziei, która jest w nas*. Pracę nad tym tematem należy rozumieć jako przygotowującą wspólny bilans wiary. Zaaprobowany w Bangalore w sierpniu 1978 r. dokument *Wspólne zdanie sprawy z nadziei*⁸ zajmuje się bliżej trzema wymiarami nadziei chrześcijańskiej: trynitarnym, eklezjalnym i etyczno-eschatologicznym. Stanowi on pierwszą próbę podsumowania najważniejszych tematów wiary chrześcijańskiej z punktu widzenia nadziei. Próbuje on zharmonizować w przekonujący sposób tradycyjne treści religijne z wymogami czasów współczesnych⁹

Będąc pod wrażeniem rozwoju ekumenicznych koncepcji jedności (baza doktrynalna – III Zgromadzenie Ogólne ŚRK w New Delhi w 1961 r.; model wspólnoty soborowej – V Zgromadzenie Ogólne ŚRK w Nairobi w 1975 r.), Wspólna Grupa Robocza Światowej Rady Kościołów i Kościoła Rzymskokatolickiego (WGR) postanowiła w 1976 r. rozpocząć refleksję nad tematem *Jedność Kościoła: cel i droga*. Jedną z jego części składowych było zagadnienie jedności w wierze, zwłaszcza konieczności wyznawania tej samej wiary apostoelskiej. Ponieważ WGR nie prowadzi sama prac badawczych, zwróciła się do Komisji „Wiara i Ustrój” o pomoc w zorganizowaniu studium tego tematu. Komisja „Wiara i Ustrój”, posługując się planami opracowanymi przez WGR, zorganizowała w 1978 r. pierwszą konsultację na ten temat¹⁰

⁸ *A Common Account of Hope. W: Sharing in One Hope: Bangalore 1978. Geneva 1979 s. 1-11.*

⁹ Link, jw. s. 22n.

¹⁰ *Watykan – Genewa. Zbiór dokumentów. 20 lat oficjalnej współpracy Kościoła Rzymskokatolickiego i Światowej Rady Kościołów. Red. K. Karski. Warszawa 1986 s. 90 nn., 168 n.*

II. HISTORIA NAJNOWSZEGO STUDIUM NA TEMAT WIARY APOSTOLSKIEJ (1978-1990)

Konferencja, która zapoczątkowała prace Komisji „Wiara i Ustrój” nad wspólnym wyrażaniem wiary apostolskiej, odbyła się zatem w Wenecji w czerwcu 1978 r. Jej wyniki, wielokrotnie przepracowywane, zostały opublikowane w niewielkim (14 stron) dokumencie programowym *Ku wyznawaniu wspólnej wiary*¹¹ Dokument ten daje programowy szkic jedności, treści i formy wspólnej wiary. Składa się on z pięciu części:

1. Jedność w wierze
2. Wiara apostolska
3. Treść wiary apostolskiej
4. Formy wyznawania wiary dzisiaj
5. Jedność w wierze a komunia Kościołów

W latach 1978-1979 odbyły się w Kligenthal koło Strasburga (Francja) dwa kolokwia na temat *Filioque*. Komisja opublikowała specjalny tom studiów nad pneumatologią¹² Przygotowano memorandum zatytułowane: *Klauzula „filioque” w perspektywie ekumenicznej*¹³

Obchodzona w 1981 r. 1600. rocznica drugiego soboru powszechnego (Konstantynopol, 381 r.) dała kolejny impuls do prac nad wspólnym dziedzictwem wiary. Problematyce Nicejsko-Konstantynopolitańskiego Symbolu Wiary poświęcono dwa kolokwia, odbyte w czerwcu-lipcu w 1981 r. w Chambesy (Szwajcaria) i w październiku 1981 r. w Odessie (ZSRR)¹⁴

Na bazie tych studiów przygotowawczych spotkanie plenarne Komisji „Wiara i Ustrój”, które odbyło się od 2 do 16 stycznia 1982 r. w stolicy Peru, Limie, opracowało kolejny programowy dokument – *Ku wspólnemu wyrażaniu wiary apostolskiej dziś*¹⁵ Punktem zasadniczym przyjętego jednogłośnie 14 stycznia 1982 r. dokumentu jest uznanie Nicejsko-Konstantynopolitańskiego Symbolu Wiary za wyraz nie jednej tradycji wyznaniowej, ale tradycji wspólnej dla całego chrześcijaństwa w epoce starożytnego Kościoła.

¹¹ *Towards a Confession of the Common Faith*. Geneva 1980.

¹² *Spirit of God, Spirit of Christ: Ecumenical Reflections on the Filioque Controversy*. Red. L. Vischer. London–Geneva 1981.

¹³ Tamże s. 3-18.

¹⁴ Limouris, jw. s. 119.

¹⁵ *Towards the Common Expression of the Apostolic Faith Today*. W: *Towards Visible Unity*. T 2. Geneva 1982 s. 29-46.

Tradycja ta jest wyrazem wiary apostołskiej. Symbol Wiary jest więc znakiem ekumenizmu wertykalnego, idącego przez wieki historii Kościoła.

Ustalony tekst posługuje się formą liczby mnogiej („Wierzymy”) jako starszą i nie używa sformułowania *Filioque*. Dokument jest podzielony na trzy części: uznanie, wyjaśnienie i wyznanie. Odpowiadają one trzem celom, które Komisja chce osiągnąć:

1. Wspólne uznanie (*recognition*) i ponowne przyswojenie sobie Nicejsko-Konstantynopolitańskiego Wyznania Wiary (381 r.) jako wiążącego Symbolu wspólnej wiary dla Kościołów Wschodu i Zachodu;
2. Ekumeniczną wykładnię (*explication*) tego symbolu dla dzisiejszych czasów i dzisiejszego świata;
3. Wspólne wyznawanie (*confession*) wiary, gdziekolwiek chrześcijanie i Kościół stają dziś przed takim wyzwaniem, na podstawie i w rozwinięciu symbolu z 381 r.

Szczegółowe zalecenia dokumentu postulują, aby:

- Światowa Rada Kościołów poprosiła Kościoły o uznanie na nowo integralnej jedności wiary chrześcijańskiej, która znajduje wyraz w Symbolu Nicejsko-Konstantynopolitańskim;
- zebrano informacje od Kościołów na temat miejsca tego *Credo* w ich tradycji;
- Kościoły rozważyły status własnej nauki w jego świetle;
- jak najszerszej używano to *Credo* w liturgii;
- zbadano jego relację do innych wyznań wiary, zwłaszcza do tzw. Symbolu Apostolskiego;
- zbadano teologię Symbolu;
- ukazano jego źródła biblijne¹⁶

Odpowiedzią na ten ostatni postulat była zorganizowana w Rzymie w październiku 1983 r. konferencja na temat wiary apostołskiej w Piśmie Świętym i w starożytnym Kościele¹⁷ W latach 1980-1985 opublikowano także serię broszur o współczesnych wyrażeniach (wyznaniach) wiary w różnych krajach i Kościołach¹⁸ oraz zbiór ważnych tekstów źródłowych¹⁹

¹⁶ Paprocki, jw. s. 18, 21; Gassmann, jw. s. 93; Link, jw. s. 24.

¹⁷ *The Roots of Our Common Faith: Faith in the Scriptures and in the Early Church*. Red. H.-G. Link. Geneva 1984.

¹⁸ *Confessing Our Faith around the World I*. Red. C.-S. Song. Geneva 1980; *Confessing Our Faith around the World II*. Red. H.-G. Link. Geneva 1983; *Confessing Our Faith around*

W 1983 r. stało się jasne, że decydującą częścią programu studiów nad wiarą apostołską będzie punkt drugi, czyli ekumeniczna wykładnia *Credo*. Tylko związana z dzisiejszą chrześcijańską myślą i życiem wykładnia treści Nicejsko-Konstantynopolitańskiego Wyznania Wiary może przygotować grunt pod jego uznanie przez te Kościoły, które do tej pory nie przyjęły oficjalnie tego wyznania (punkt 1). Tylko taka wykładnia może stanowić uznaną podstawę i orientację dla wspólnego chrześcijańskiego wyznawania wiary w dzisiejszym świecie (punkt 3)²⁰

Stała Komisja „Wiary i Ustroju”, która odbyła swe spotkanie na Krecie w kwietniu 1984 r., postanowiła zredagować dokument, w którym podjęto próbę wyjaśnienia treści wiary apostołskiej na nasze czasy, licząc się z decyzjami i dyskusjami ostatnich lat. Podczas spotkania na Krecie powołano do życia tzw. Grupę Kierującą Studium nad Wiarą Apostołską (Steering Group on Apostolic Faith Study), której powierzono koordynację procesu dalszych studiów.

Komisja zorganizowała następnie trzy międzynarodowe kolokwia, każde na temat jednego artykułu Symbolu:

1. Kottayam (Indie), listopad 1984 r. „Wierzimy w jednego Pana, Jezusa Chrystusa” (drugi artykuł);
2. Chantilly (Francja), styczeń 1985 r.: „Wierzimy w Ducha Świętego, w Kościół i życie w przyszłym świecie” (trzeci artykuł);
3. Kinshasa (Zair), marzec 1985 r.: „Wierzimy w jednego Boga” (pierwszy artykuł)²¹

Grupa kierująca opracowała raporty z tych konferencji i na ich podstawie sporządziła tekst pt. *Wierzimy w Ojca, Syna i Ducha Świętego*. Podczas posiedzenia plenarnego Komisji „Wiara i Ustrój” w Stavanger (Norwegia) w sierpniu 1985 r. dokładnie go przedyskutowano. W trzech raportach na temat trzech artykułów Wyznania Wiary Komisja przedstawiła swoje propozycje zmian i uzupełnień²²

Komisja „Wiara i Ustrój” podczas swego zebrania w Madrycie (Hiszpania) w sierpniu 1987 r. zatwierdziła dokument studyjny *Wyznawać wspólną*

the World III: the Caribbean and Central America. Red. H.-G. Link. Geneva 1984; *Confessing Our Faith around the World IV: South Africa*. Red. H.-G. Link. Geneva 1985.

¹⁹ *Apostolic Faith Today. A Handbook for Study*. Red. H.-G. Link. Geneva 1985. Recenzja: [K. KarSKI]. *Apostolic Faith Today...* „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 4:1986 nr 1 s. 139.

²⁰ Gassmann, jw. s. 93.

²¹ Limouris, jw. s. 119 n.

²² *Faith and Renewal, Stavanger 1985*. Red. T.-F. Best. Geneva 1986 s. 127-143.

wiarę. Ku ekumenicznej wykładni wiary apostołskiej, wyrażonej w Nicejsko-Konstantynopolitańskim Wyznaniu Wiary (381 r.) w jego formie prowizorycznej i zleciła jego publikację²³ Tekst ten, po angielsku, francusku i niemiecku, został rozesłany do Kościołów członkowskich ŚRK i do całej wspólnoty ekumenicznej w celu przestudiowania i skomentowania. Fakt, że dokument ten udało się opracować w ciągu zaledwie czterech lat (1984-1987) i że współdziałało w tym wielu teologów z całego świata, hołdujących odmiennym założeniom wyznaniowym i teologicznym, jest godnym uwagi osiągnięciem ekumenicznym.

W okresie od 1987 do 1990 r. spora liczba reakcji i sugestii napływała do sekretariatu w Genewie. Pochodziły one od teologów, instytutów ekumenicznych, fakultetów teologicznych, grup studyjnych i członków Komisji „Wiara i Ustrój” Ponadto projekty przedkładano i od razu „testowano” na kilku konferencjach ekumenicznych, przez co ujawnia się styl pracy Komisji „Wiara i Ustrój”:

- York (Wielka Brytania), maj 1986 r.: „Integralność stworzenia”;
- Porto Alegre (Brazylia), listopad 1987 r.: „Doktryna o stworzeniu i jego integralności: odpowiedzialność chrześcijan dzisiaj”²⁴;
- Rhodes (Grecja), styczeń 1988 r.: „Wyznawać Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego w kontekście społecznym, kulturalnym i etycznym dzisiaj”²⁵;
- Dublin (Irlandia), maj 1988 r.: „Stworzenie i królestwo Boże”²⁶;
- Pyatigorsk (ZSRR), listopad 1988 r.: „Eklezjologia: podstawowe perspektywy ekumeniczne”²⁷;
- Würzburg (RFN), czerwiec 1989 r.: „Refleksje ekumeniczne o Duchu Świętym w stworzeniu, w Kościele i w historii”²⁸

²³ Wersja angielska: *Confessing One Faith. Towards an Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as Expressed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381)*. Geneva 1987 (offset).

Wersja francuska: *Confesser la foi commune. Vers une explication œcuménique de la foi apostolique exprimée dans le Symbole de Nicée-Constantinople (381)*. Genève 1988 (offset).

²⁴ „The Doctrine of Creation and Its Integrity – A Challenge to the Responsibility of Christianity Today” W: *Minutes of the Meeting of the Standing Commission 1988*. Geneva 1988 s. 45nn.

²⁵ „Confessing the Crucified and Risen Christ in the Social, Cultural and Ethical Context of Today” W: *Minutes of the Meeting of the Standing Commission 1988*. Geneva 1988 s. 56 nn.

²⁶ *Creation and the Kingdom of God*. Red. D. Gosling, G. Limouris. „Church and Society Documents”: 1988 nr 5.

²⁷ *Ecclesiology – Basic Ecumenical Perspectives*. „Faith and Order” 1989 nr 1, dokument powielony.

W końcu podczas swego plenarnego zebrania w Dunblane (Szkocja) w sierpniu 1990 r. Komisja „Wiara i Ustrój” zatwierdza wersję przejrzaną i zleciła jej oficjalną publikację pod tytułem: *Wyznawać jedną wiarę. Ekumeniczna wykładnia wiary apostołskiej, wyrażonej w Nicejsko-Konstantynopolitańskim wyznaniu Wiary (381 r.)*²⁹

Grupie Kierującej Studium nad Wiarą Apostołską (utworzonej, jak wspomniano, w 1984 r.) przewodniczył rzymskokatolicki teolog prof. Jean Tillard OP (Kanada). Z innych jej członków i współpracowników należy wymienić następujących: metrop. Bartolomeusz z Filadelfii (prawosławny, patriarchat ekumeniczny, Turcja) prof. Ulrich Kühn (ewangelik, wówczas jeszcze z NRD), prof. Wolfhart Pannenberg (luteranin, RFN), past. Günter Gassmann (luteranin, RFN), past. Hans-Georg Link (ewangelik, RFN), archim. Gennadios Limouris (prawosławny, patriarchat ekumeniczny). W międzynarodowych kolokwiach, organizowanych od 1981 r., w kadrze studiów nad wiarą apostołską uczestniczyli m.in.: o. Emmanuel Lanne OSB (katolik, Belgia), prof. Anton Houtepen (katolik, Holandia), ks. prof. Walter Kasper (katolik, RFN), br. Max Thurian (reformowany – katolik, Francja), past. Alain Blancy (reformowany, Francja), prof. Jürgen Moltmann (reformowany, RFN), Rowan Williams (anglikanin, Anglia), Mary Tanner (anglikanka, Anglia), prof. Nicolas Lossky (prawosławny, Francja), prof. Jean Zizoulas (prawosławny, patriarchat ekumeniczny), prof. Grigorios Larentzakis (prawosławny, patriarchat ekumeniczny, Austria)³⁰

III. DOKUMENT WYZNAWAĆ JEDNĄ WIARĘ (1990)

Ten jak dotąd najdłuższy dokument w historii Komisji „Wiara i Ustrój” jest także najobszerniejszy tematycznie. Nie koncentruje się, jak dotychczasowe teksty, na jakiejś szczegółowej – i najczęściej kontrowersyjnej – sprawie, lecz obejmuje spojrzeniem całość wiary chrześcijańskiej. W żadnym ekumenicznym projekcie studyjnym jeszcze tego nie było³¹

²⁸ Limouris, jw. s. 120 n.; Gassmann, jw. s. 94.

²⁹ Wersja angielska: *Confessing the One Faith. An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as it is confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381)*. Geneva 1991. W 1999 r. ukazało się już wydanie piąte, poprawione, z nowym wstępem. Wersja francuska: *Confesser la foi commune. Explication œcuménique de la foi apostolique telle qu'elle est confessée dans le Symbole de Nicée-Constantinople (381)*. Paris 1993.

³⁰ *Participants aux colloques sur la foi apostolique*. W: *Confesser la foi commune* s. 138-153.

³¹ Gassmann, jw. s. 92.

Względy metodyczne i merytoryczne sprawiły, że dokument ma dość złożoną strukturę. Trzy główne części dokumentu odpowiadają trzem – trynitarnym – głównym artykułom wyznania wiary. Te części z kolei, zgodnie z tekstem wyznania wiary, są podzielone na kolejne trzy-cztery sekcje. Oto schemat dokumentu:

- I. Wierzymy w jednego Boga
 - A. Bóg jedyny
 - B. Ojciec wszechmogący
 - C. Stwórca i jego stworzenie
- II. Wierzymy w jednego Pana Jezusa Chrystusa
 - A. Jezus Chrystus wcielił się dla naszego zbawienia
 - B. Jezus Chrystus cierpiał i został za nas ukrzyżowany
 - C. Jezus Chrystus zmartwychwstał, aby zwyciężyć wszystkie siły zła
- III. Wierzymy w Ducha Świętego, w Kościół, w przyszłym świecie
 - A. Duch Święty
 - B. Kościół jeden, święty, powszechny i apostołski
 - C. Jeden chrzest na odpuszczenie grzechów
 - D. Zmartwychwstanie umarłych i życie w przyszłym świecie

Te mniejsze części (sekcje) także podlegają podziałowi:

- Wprowadzenie
 - Podsekcja I: Symbol i jego świadectwo w Biblii
4. Tekst Symbolu
 5. Świadectwo biblijne
 - Podsekcja II: Wyjaśnienie na nasze czasy

Sekcja rozpoczyna się zatem „paragrafami wstępnymi”, które zawierają podstawowe twierdzenia i sygnalizują główne problemy dotyczące tematu danej sekcji. Przy wyodrębnianiu tych zagadnień wzięto pod uwagę trzy faktory:

1. Odmienny język i filozofia epoki, w której Symbol został sformułowany;
2. Wpływ innych religii, który w wielu kulturach coraz bardziej daje o sobie znać;
3. Kwestionowanie wielu podstawowych twierdzeń wiary chrześcijańskiej we współczesnym, zsekularyzowanym społeczeństwie.

Podsekcja I prezentuje aspekt historyczny i biblijny. Najpierw (a) przypomina się odpowiednie fragmenty Symbolu Nicejsko-Konstantynopolitańskiego oraz Symbolu Apostolskiego i wyjaśnia użyte w nich terminy, często na

tle historii Kościoła i teologii. Potem (b) przedstawia się biblijne zakorzenienie tych sformułowań.

Najwięcej miejsca zajmuje Podsekcja II: *Wyjaśnienie na nasze czasy*. Zawiera ona teologiczną interpretację i medytację na temat odnośnej wypowiedzi *Credo*, ukierunkowaną na chrześcijańskie wyznawanie wiary, obchodzenie świąt, życie i służbę sprawowaną w obecnych czasach. Podejmuje się tu zarówno problemy ekumeniczne, takie jak *Filioque*, mariologia czy rozumienie chrztu, ale też aktualne pytania o stosunki między chrześcijaństwem a innymi religiami, o odpowiednią interpretację obrazu Boga-Ojca w związku z zagadnieniami stawianymi przez teologię feministyczną lub o wykładnię nadziei eschatologicznego oczekiwania.

Tekst zawiera także komentarze (mniejszą czcionką), które podają szczegóły z historii Kościoła i teologii oraz są ekumenicznym protokołem zbieżności i rozbieżności. Na zakończenie dokumentu umieszczono pożyteczne aneksy: historię studiów nad wiarą apostołską, jego glosarium i bibliografię (wszystkie pod red. G. Limourisa) oraz spis uczestników wszystkich komisji, kolokwii i konferencji z tym studium związanych.

Chociaż dokument *Wyznawać jedną wiarę* jest pracą zbiorową i nie może odzwierciedlać takiej spójności, jaką cechowałby się projekt jednego wybitnego teologa, to jednak wydaje się, że należycie realizuje następujące aspekty:

1. Struktura trynitarna;
2. Świadome zakotwiczenie wypowiedzi w służbie Bożej (w liturgii, nabożeństwie);
3. Wyraźne powiązanie Kościoła, świata i stworzenia;
4. Podkreślanie zagadnień wspólnoty (*communio*) dla rozumienia Trójcy Świętej, Kościoła i Królestwa Bożego oraz ich wzajemnych stosunków;
5. Połączenie dogmatyki z etyką;
6. Ukierunkowanie eschatologiczne.

Wydaje się, że w tych zagadnieniach znalazły odbicie ważne teologiczne i ekumeniczne problemy naszych czasów³²

Z perspektywy dokumentu końcowego dokonana praca budzi szacunek. Widać to, gdy się śledzi koleje problemów, przed którymi stanęli uczestnicy studium. Najpierw kluczowa i nadal nie rozwiązana kwestia: jaki stopień jedności w wierze jest konieczny, wystarczający i osiągalny, aby dojść do

³² G a s s m a n n, jw. s. 94 n.

widzialnej jedności Kościołów? Za tym pytaniem kryje się stary problem *quod requiritur et sufficit*³³ Poszukiwania niezbędnej jedności w sprawach wiary muszą ograniczyć się do znalezienia takiego minimum, z którego nie można już zrezygnować. Czy tym minimum jest wyznanie: „Panem jest Jezus” (1 Kor 12, 3)? A może bardziej szczegółowe wyznanie wiary w Chrystusa? Może Modlitwa Pańska? Może wiara trynitarna wyrażona np. w bazie dogmatycznej Światowej Rady Kościołów? Wyznanie Nicejskie? Wyznanie Apostolskie? Jakies nowe wyznanie wiary? A może wspólne działanie oparte na wierze? Jaki stopień porozumienia w sprawach wiary wystarczy do osiągnięcia widzialnej jedności Kościołów? Jaki stopień jedności możemy osiągnąć w obecnych warunkach³⁴?

W trakcie konsultacji coraz bardziej stawało się jasne, że osiągalnym minimum może być starożytne *Credo* Nicejsko-Konstantynopolitańskie. W tym kierunku poszły dalsze studia. Ale nadal wiele trudności pozostawało. Najpierw natury metodycznej: jakie mają być założenia i struktura ekumenicznej wykładni Nicejsko-Konstantynopolitańskiego Wyznania Wiary i jak mają być w niej rozłożone akcenty? Ile miejsca powinny zająć wywody historyczne i biblijne? Następnie: które z licznych i współczesnych wyzwań dla wiary chrześcijańskiej powinno się wziąć pod uwagę? Które z odmiennych, chociaż nie dzielących Kościoły, interpretacji teologicznych powinno się uwzględnić? W toku samej pracy wyjaśniano, a także modyfikowano wstępne decyzje metodyczne. Na pierwszym planie znajdowały się starania, aby zinterpretować podstawowe twierdzenia wiary apostolskiej tak, jak ją zaświadcza Pismo Święte i jak ją ujmuje Symbol z 381 r. Ponieważ studium ekumeniczne nie może tu wziąć za punkt wyjścia jakiejś jednolitej koncepcji, lecz musi łączyć odmienne stawianie akcentów, struktury myślowe i formy językowe różnych tradycji chrześcijańskich, również praca merytoryczna nad wykładnią nie była łatwa. Ale właśnie w takim łączeniu różnych poglądów oraz doświadczeń teologicznych i duchowych leży szczególna szansa takiej pracy. Może ona wprowadzać nas większą pełnię wspólnej wiary³⁵

³³ Por. ważny przyczynek: J.-M. Tillard. *Towards a Common Profession of Faith*. W: *Sharing in One Hope* s. 223.

³⁴ Link, jw. s. 20.

³⁵ Gassmann, jw. s. 94.

IV. PRZEWODNIK STUDYJNY
NA UŻYTEK GRUP DYSKUSYJNYCH
KU DZIELENIU JEDNEJ WIARY (1996)

W końcowej fazie prac nad *Wyznawać jedną wiarę* (1990) Komisja „Wiara i Ustrój” doszła do wniosku, że studium nad wiarą apostołską potrzebuje jeszcze bardziej zwięzłego i dostępnego przewodnika, który służyłby jako swego rodzaju „podręcznik” lub punkt odniesienia dla szerszego kręgu odbiorców. W ten sposób, po konsultacji z przedstawicielami Kościołów: anglikańskiego, baptystycznego, luterańskiego, metodystycznego, prawosławnego, reformowanego i rzymskokatolickiego, kierownictwo Komisji zatwierdziło w styczniu 1996 r., podczas posiedzenia w Bangkoku (Tajlandia), dokument *Ku dzieleniu jednej wiary. Przewodnik studyjny na użytek grup dyskusyjnych*³⁶ Publikacja ta, licząca 60 stron, ma następującą strukturę:

- I. Wyznawać wiarę
 - Czym jest wyznawanie wiary?
 - Dlaczego wyznawać wiarę?
 - Dlaczego wyznawać wiarę razem?
 - Dlaczego symbole wiary?
 - Dlaczego Symbol Nicejsko-Konstantynopolitański?
- II. Wiara, którą wyznajemy
 - Wierzymy
 - Jedyny Bóg
 - Wierzymy w jednego Pana, Jezusa Chrystusa
 - Wierzymy w Ducha Świętego, Kościół i życie przyszłego świata
- III. Wyznawać wiarę. Współczesne wyzwania
 - Co znaczy: dzielić wspólną wiarę?
 - Jakie przesłanie adresuje do świata wspólne wyznanie wiary?
 - Wyzwania studium nad wiarą apostołską

Dokument podaje konkretne tematy (pytania) do dyskusji wraz z referencjami biblijnymi. Oto niektóre:

- Dlaczego nie wystarczy powiedzieć: „jesteśmy jedno w Chrystusie”?
- Jakim językiem należy dziś mówić o Bogu?

³⁶ Wersja angielska: *Towards Sharing the One Faith. A Study Guide for Discussion Groups*. Geneva 1996.

Wersja francuska: *Vers le partage de la foi commune. Guide d'étude à l'usage des groupes de discussion*. Paris 1998.

- Jezus Chrystus jest jednocześnie w pełni człowiekiem i w pełni Bogiem. Jak te prawdy są wyrażane w sztuce, muzyce i chrześcijańskiej liturgii?
- Jakie jest miejsce Maryi w waszej tradycji?
- Gdzie rozpoznajecie dziś owoce Ducha Świętego?
- Jak wyznajecie grzechy: indywidualnie czy we wspólnotowym kulcie?
- Jakie są w waszej wspólnocie zwyczaje pogrzebowe i co one mówią o sytuacji zmarłych? W jaki sposób głoszą zmartwychwstanie?

*

Polska ekumenia potrzebuje przekładu obydwu dokumentów (z 1990 i 1996 r.) na język polski. Pożyteczna i dająca poczucie wspólnoty w wierze byłaby wspólna refleksja według wskazań przewodnika studyjnego (1996). Na jego końcu umieszczono następującą uwagę-apel:

Ten przewodnik jest etapem ku odkrywaniu jedności w wierze między chrześcijanami dziś. Ma za cel pomóc grupom ekumenicznym i wyznaniowym w podjęciu poszukiwań nad wiarą Kościoła i rozpoznać tę wiarę w ich własnym życiu i w życiu innych wspólnot chrześcijańskich. [...] Bylibyśmy zadowolenia usłyszeć o waszym doświadczeniu w używaniu tego przewodnika na temat wiary apostoelskiej. Prosimy przesyłać komentarze na adres: Faith and Order Secretariat World Council of Churches, 150, Route de Ferney, P.O. Box 2100, 1211 Geneva 2, Switzerland³⁷

BIBLIOGRAFIA

- Apostolic Faith Today. A Handbook for Study. Red. H.-G. Link. Geneva 1985. Faith and Order Paper No. 124.
- Confessing One Faith. Towards an Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as Expressed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381). Geneva 1987. Faith and Order Paper No. 140 (offset).
- Confessing Our Faith around the World I. Red. C.-S. Song. Geneva 1980. Faith and Order Paper No. 104.
- Confessing Our Faith around the World II. Red. H.-G. Link. Geneva 1983. Faith and Order Paper No. 120.
- Confessing Our Faith around the World III: the Caribbean and central America. Red. H.-G. Link. Geneva 1984. Faith and Order Paper No. 123.
- Confessing Our Faith around th World IV: South Africa. Red. H.-G. Link. Geneva 1985. Faith and Order Paper No. 126.

³⁷ Tamże s. 63.

- Confessing the One Faith. An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as it is confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381). Geneva 1991. Faith and Order Paper No. 153.
- Does Chalcedon Divide or Unite? Towards Convergence in Orthodox Christology. Red. P. Gregorios, W.H. Lazareth, N.A. Nissiotis. Geneva 1981.
- Faith and Renewal. Stavanger 1985. Red. T-F. Best. Geneva 1986. Faith and Order Paper No. 131.
- G a s s m a n n G.: Wyznawać jedną wiarę. O dokumencie studyjnym Komisji „Wiara i Ustrój” „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 6:1988 nr 3 s. 92-95.
- Link H.-G.: Ku wyrażaniu wspólnej wiary. Uwagi na temat studium Komisji „Wiara i Ustrój” poświęconego wierze apostołskiej dziś. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 3:1985 nr 2 s. 19-30.
- P a p r o c k i H.: Posiedzenie plenarne Komisji „Wiara i Ustrój” Światowej Rady Kościołów. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1:1983 nr 1 s. 18-21.
- Sharing in One Hope. Bangalore 1978. Geneva 1979. Faith and Order Paper No. 92.
- Spirit of God, Spirit of Christ. Ecumenical reflections on the Filioque Controversy. Red. L. Vischer. London–Geneva 1981. Faith and Order Paper No. 103.
- The Roots of Our Common Faith. Faith in the Scriptures and in the Early Church. Red. H.-G. Link. Geneva 1984. Faith and Order Paper No. 119.
- Towards a Confession of the Common Faith. Geneva 1980. Faith and Order Paper No. 100.
- Towards Sharing the One Faith. A Study Guide for Discussion Groups. Geneva 1996. Faith and Order Paper No. 173.
- Towards Visible Unity. Commission on Faith and Order. Lima 1982. T. 2. Red. M. Kinnamon. Geneva 1982. Faith and Order Paper No. 113.
- Watykan – Genewa. Zbiór dokumentów. 20 lat oficjalnej współpracy Kościoła Rzymskokatolickiego i Światowej Rady Kościołów. Red. K. Karski. Warszawa 1986.

ECUMENICAL EXPLICATION OF THE *CREED*

RESEARCH WORKS OF THE “FAITH AND ORDER” COMMISSION OF THE WORLD COUNCIL OF CHURCHES

Summary

In 1990 at Dunblane (Scotland), the Standing Commission of the Faith and Order of the World Council of Churches approved the document *Confessing the One Faith. An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as it is confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed* (first printing: Faith and Order Paper No. 153, WCC Publications, Geneva 1991). This text grows out of many years of study and consultation by theologians of various Christian traditions and from all parts of the world.

One of the first attempts in modern times to provide for the expression of the common faith was made in 1888 at the Third Lambeth Conference. At the Lima (Peru) Commission meeting in 1982, a plan was outlined for a new study project *Towards the Common Expression of the Apostolic Faith Today*. The Nicene-Constantinopolitan Creed was chosen to be the focus for further studies ended in 1990. This creedal statement is a typically Eastern creed; because it is used in the liturgies of both East and West it is the best witness to the unity of the churches in the apostolic faith. It links all Christian and all communities with the faith of all ages and all places.

The document *Confessing the One Faith* relates the subject matter of this ancient affirmation to the challenges of today's world. In identifying these challenges attention is paid to three

factors: the language and philosophy of the age in which the creeds were formulated are no longer those of the present day; the influence of old and new religions is more affirmed and appreciated in many cultures; in modern society, especially with the process of secularisation, many of the basic affirmations of the Christian faith are questioned.

Confessing the One Faith is structured in three parts, following the three articles of the Creed. Each part consists of section focusing on the main themes of each article. Subsection I of each section presents historical and biblical background. Subsection II concentrates on the explication for today. In some places commentaries are added. They contain additional historical information or theological details or continuing controversial themes. In the last part are the appendices which include a historical survey on the study, a glossary, a list of consultations related to the whole process of the study, and short selective bibliography.

Towards Sharing the One Faith. A study Guide for Discussion Groups (Faith and Order Paper No. 173, Geneva 1996) is a short companion workbook intended as an introduction to reading *Confessing the One Faith*. This study is a new stage on the way towards the exploring the faith of the Church, and of recognizing this faith in the lives of other Christian communities.

Summarized and translated by Sławomir Pawłowski

Słowa kluczowe: Światowa Rada Kościołów, Komisja „Wiara i Ustrój”, Credo Nicejsko-Konstantynopolitańskie, wiara apostołska.

Key words: World Council of Churches, “Faith and Order” Commission, Nicene-Constantinopolitan Creed, apostolic faith.